

ЯКІСТЬ ОСВІТИ ЯК ОДНА ІЗ ЗАПОРУК ВДАЛОГО ДЕРЖАВНОГО РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ

Проаналізовано методи державного реформування вищої освіти України на основі розробки нових освітніх стандартів, положень та надання автономії вищим навчальним закладам. Розглянуто ресурси вищої освіти, які задіяні в реформуванні системи, та проаналізовано набуті зміни, що відбуваються в навчальному процесі.

Ключові слова: вища освіта, реформа освіти, вищі навчальні заклади.

In the articles the methods of state reformation of higher education of Ukraine are analyzed on the basis of development of new educational standards, positions and grant of autonomy to higher educational establishments. The resources of higher education, which are involved in reformation of the system, are considered, and the purchased changes which take place in an educational process are analyzed.

Key words: higher education, educational reform, higher educational establishments.

Якісне оновлення українського суспільства, формування демократичного середовища вимагає реконструкції всіх його соціальних інститутів. На перший план виходить потреба реформування інституту освіти, зокрема вищої школи, відповідно до потреб суспільства і освітніх тенденцій у сучасному світі.

Якість освіти є однією з найбільш актуальних проблем сучасної української вищої школи. Проблема якості вищої освіти є багатомірною, що охоплює всі характеристики освітньої діяльності, визначається факторами різного порядку, пов'язаними з розв'язанням проблем від окремого вищого навчального закладу до цілої держави і вимагає комплексного підходу до розв'язання та вироблення чіткого механізму моніторингу як в якості освітнього простору в цілому, так і національної системи освіти, окремих навчальних закладів. Проблемам якісного реформування освітнього простору України в своїх дослідженнях приділяють увагу В. Цветков, В. Горбатенко [5], Є. Красняков [1], Б. Чижевський [6] та ін.

Метою статті є аналіз джерела формування державної політики для забезпечення якісного реформування вищої освіти України.

Пошуки оптимальної моделі державної освітньої політики актуалізуються під впливом трансформаційних процесів та інтеграції у сфері вищої освіти, яка характеризує розвиток як західних країн, так і України з кінця ХХ ст. У руслі поглиблення інтеграційних процесів і розвитку міжнародного розподілу праці стає нагальним проведення країнами спільної освітньої політики, пристосування національних систем підготовки кадрів до кардинально змінених умов світового ринку, до існуючої в його найбільш динамічних сегментах професійно-кваліфікаційної структури робочої сили.

У комплексі проблем розбудови української держави на основі інноваційної моделі розвитку особливого значення набуває забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою. У цьому контексті актуальними стають завдання створення в Україні системи надання освітніх послуг, побудованих на нових організаційно-економічних засадах. По-перше, організація освітньої системи є складовою загальноекономічного державного управління, яке спрямоване на забезпечення становлення високорозвинутої держави європейського типу. По-друге, освіта як сфера економічної діяльності у своєму розвитку підпорядкована законам ринкових відносин. Саме тому актуальним є випереджаюче реформування системи освіти, що повинно ґрунтуватися на єдиних методологічних основах. По-третє, значущість інноваційного вдосконалення організації надання освітніх послуг зумовлена швидкою зміною технологій під впливом науково-технічного прогресу, що супроводжується прискореним старінням набутих знань і вимагає необхідності їх оновлення упродовж усього життя. По-четверте, Україна не може бути поза процесами глобалізації та тенденцій світового розвитку міжнародного ринку праці. Тому необхідно на державному рівні забезпечувати організацію освітніх послуг з урахуванням нових вимог до фахівців європейського рівня. Це дає підстави вважати, що розробка науково-методичних основ державного регулювання вищої освіти в Україні є актуальною в теоретичному і в практичному значенні.

Економічні аспекти, що пов'язані з державним регулюванням вищої освіти та наданням її послуг у ринкових умовах, майже не привертають достатньої уваги дослідників, незважаючи на те, що вона формує та відтворює інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства. Усе частіше використовується поняття "глобальний ринок освітніх послуг" як якісно новий процес, що проявляється в розвитку міжнародних зв'язків у сфері підготовки кадрів [6].

Одним з ключових питань забезпечення якості вищої освіти є якість державних стандартів вищої освіти. Архітектура вищої освіти досить ускладнена і за умов динамічних змін зовнішнього й внутрішнього середовища потребує радикальних рекомендаційних і модифікаційних інновацій, спрямованих на здобуття або утримання вищими навчальними закладами позицій лідера, досягнення конкурентноспроможності на

ринку освітніх послуг, ефективності управління, задоволення потреб споживачів освітніх послуг.

Підвищення рівня відповідності вищої освіти вимогам сучасності, а також реалізація освітньої політики у сфері якості професійної підготовки можливі тільки з урахуванням функції сучасної школи як соціального інституту. Її функція проявляється в оновленні соціальних цінностей і норм за рахунок відпрацювання нових та переймання прогресивних цінностей зі світового освітнього досвіду, адекватних соціально-історичним умовам України.

Перехід до компетентного підходу при розробці державних освітніх стандартів вищої освіти є своєчасним і необхідним, тому що інтегральна оцінка якості підготовки випускника може бути найбільш повною тільки при визначенні його компетентності в обраній сфері професійної діяльності.

Використання компетентного підходу при розробці державних освітніх стандартів вищої освіти вимагає зміни поглядів на структуру, форму і зміст оцінювальних і діагностичних засобів для підсумкової державної атестації випускників за напрямками підготовки, а також на організацію управління якістю підготовки фахівців.

Терміновим завданням вищої освіти є розробка нормативних вимог до професійної освіти на основі Національної рамки кваліфікацій, адаптованої до Європейської рамки кваліфікацій, які обумовлюються суспільним поділом праці, професійно-важливими якостями фахівця, а також потребами суспільства в професійних кадрах на майбутнє. Науково-теоретичний аналіз модернізації управління системою дозволяє обґрунтувати й розкрити принципи структурно-функціональних змін системи освіти й досліджувати форми й методи їхнього проведення. Аналіз теоретико-методологічних основ управління дозволяє виявити організаційні механізми якісних структурно-функціональних перетворень, нові структури освітніх систем і запропонувати основні напрямки вдосконалення системи, спрямовані на зміцнення міжнародного співробітництва за умови збереження єдиного освітнього простору й реалізації державної освітньої політики на всіх рівнях управління. Потребує також дослідження питання спроможності вищих навчальних закладів України до автономії та саморегулювання власної навчальної і наукової діяльності, а також спроможність органів державного управління освітою реалізовувати принципи державної політики в умовах здійснення університетської автономії. Іншим принципом, який супроводжує ефективну автономію, є принцип конкуренції навчальних закладів незалежно від підпорядкування та форм власності. Однак принцип автономії є суспільно ефективним тільки тоді, коли він працює паралельно з принципом відкритості та публічності освітньої політики, тобто коли функціонує розгалужена система моніторингу якості освітніх послуг [1].

Слід зауважити, що якість вищої освіти виявляється опосередковано і через якість сучасного менеджменту вищої освіти, контингенту студентів, професорсько-викладацького складу та ресурсного забезпечення навчально-виховного процесу. Отже, високих результатів за цими субіндексами академічна спільнота університетів може досягти тільки об'єднаними зусиллями. Таке цілісне вирішення проблеми забезпечить синергетичний і комплексний підхід до створення позитивного іміджу вищого навчального закладу.

Сьогодні викладач університету є ключовою фігурою у проектуванні сучасного освітнього середовища. Завдяки плідній праці й високій відповідальності за рівень якості вищої освіти перед суспільством вектор його професійної діяльності повинен бути спрямований на підготовку кадрів з вищою освітою за зовсім новою моделлю, яка повинна забезпечити таке:

- створення умов для підтримки мотивації молоді до професійного самовизначення, що базується на виборі професії з урахуванням здібностей, бажань та інтересів, реалізації особистоорієнтованого підходу до навчання, виховання та розвитку особистості;

- виховання активної життєвої позиції, професійної адаптованості, готовності до неперервної професійної вищої освіти, конкурентної боротьби на ринку праці, потреби ініціативно долучатися до системи нових економічних відносин у підприємницькій діяльності;

- формування соціальної, комунальної, інформаційної, наукової, технічної та технологічної компетенції випускників на професійному рівні [2].

Ці обставини вимагають від держави й суспільства формування сильної освітньої політики, яка має розглядатися не окремо, а як один із найважливіших напрямів соціальної політики взагалі. Вона має характеризуватися такими параметрами:

- відповідністю об'єктивним суспільним потребам і очікуванням;

- реалістичністю (співвідношення цілей і ресурсного потенціалу їх реалізації);

- системністю;

- пластичністю [5].

Реалістичність освітньої політики означає не лише її формування, виходячи з існуючих у суспільстві фінансових, організаційних, кадрових ресурсів. Об'єктивно слід розрізняти ресурси, які прямо підпорядковані державі, і такі, що лише опосередковано перебувають під її впливом. Мобілізація цієї частини ресурсів потребуватиме складної системи заходів економічного, політичного, ідеологічного характеру, чималого часу, таланту її організаторів. Сучасного досвіду такої діяльності з використанням заохочувального, а не адміністративно-примусового інструментарію в Україні поки що майже не існує.

Практика розробки державної освітньої політики останнього десятиріччя засвідчує, що вона постійно хвибує та близька до утопічності. Головна характеристика утопічної свідомості добре сформульована відомим сучасним філософом Карлом Мангеймом у праці “Діагноз нашого часу”, де вона визначена як

“свідомість, що не відповідає оточуючому її буттю” [4, с. 100].

Системність освітньої політики виходить зі здатності з успіхом функціонувати в середовищі, адекватно відповідати багатоальтернативності нашого суспільного буття і реагувати на спектр нових можливостей, взаємодіяти з іншими системами. Основними компонентами системності є побудова системи як навколо базису, навколо процесу передачі знань та інформації. Успішне функціонування базисної системи породжує численні обслуговуючі, вторинні системи, що створює цілу ієрархію, до якої входить добре налагоджений у рамках системи інформаційний, кадровий, фінансовий обмін, утворення нових зв'язків, елементів зі своїми локальними цілями та засобами їх досягнення.

Держава, враховуючи значно більш повною мірою, ніж досі, прагнення суспільства, має визначитися зі своєю позицією стосовно децентралізації вищої освіти. Отже, модернізація управління якістю освітньої галузі передбачає таке: оптимізацію організаційно-управлінських структур; зміни в технології реалізації управлінських функцій; упровадження інформативно-управлінських, комп'ютерних технологій; ефективний перерозподіл функцій і повноважень між центральними органами влади та органами місцевого самоврядування; упровадження нової етики управління – партнерський, рівноправний стиль відносин, відмова від декларативного спілкування та дріб'язкової опіки; зміну форм і методів контролю, націленість на допоміжний, випереджальний контроль, підвищення його компетентності, зміщення акцентів на кінцевий результат; створення центральних і регіональних систем моніторингу якості освітніх послуг; демократизацію процесу призначення керівників навчальних закладів; удосконалення процедури ліцензування, атестації та акредитації закладів освіти; підготовку й перепідготовку управлінців усіх рівнів, лідерів в освіті; активне залучення до управлінської діяльності талановитої молоді. Відкритість системи управління якістю освіти зорієнтована на цілісний неподільний світ, його глобальні проблеми, усвідомлення пріоритетності загальнолюдських цінностей над класовими, інтеграцію у світові освітні структури.

Перспективами подальшого розвитку в даному напрямі є налагодження високопрофесійного наукового, аналітичного і прогностичного супроводу управлінських рішень, подолання фрагментарності статистики, підготовка всебічної інформації з опорою на соціологічні дослідження (зміни в освітніх потребах різних прошарків населення і регіонів, всебічний моніторинг якості освіти, оцінювання ситуації споживачами освітніх послуг, динаміка соціокультурних орієнтацій учасників навчально-виховного процесу, мобільність світоглядних очікувань і установок відповідно до загальної соціокультурної динаміки в країні та світі) [2].

Вивчення процесів формування якості державної освітньої політики дозволяє дійти висновку, що в загальному контексті політика може розглядатися як форми, завдання, зміст діяльності держави, втілення нею власних повноважень. Саме тому формування державної освітньої політики проходить такі етапи: 1) визначення принципів завдань; 2) визначення перспективних і найближчих цілей, які повинні бути досягнуті в конкретний термін часу; 3) вироблення методів, засобів, форм діяльності; 4) вибір організацій (інституцій), за допомогою яких буде втілюватися діяльність і можуть бути досягнуті поставлені цілі; 5) підбір та працевлаштування кадрів, які здатні зрозуміти і виконати накреслені завдання. Безумовно, ці позиції передбачають проведення аналізу конкретної ситуації, перегляд (підбір) можливих варіантів рішення поставлених завдань. Отже, освітня державна політика як сформульована і оголошена програма дій щодо модернізації системи освіти є визначальним інструментом впливу держави на цю галузь.

Література:

1. *Красняков Є.* Освітня політика як інструмент впливу держави на систему освіти / Є. Красняков // Шлях освіти. – 2008. – № 4. – С. 11–13.
2. *Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України / за заг. ред. В. Зубка.* – К., 1997.
3. *Ткаченко В.* Освітня політика в контексті глобалізаційних процесів / В. Ткаченко // Освіта. – 2006. – № 36/37. – С. 6–7. – 20–27 верес.
4. *Філософія образования для XXI века.* – М., 1992.
5. *Цветков В. В.* Демократія – управління – бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства : [монографія] / В. В. Цветков, В. П. Горбатенко. – К. : Знання. 2001. – 248 с.
6. *Чижевський Б.* Освітня політика в Україні: Пріоритети, завдання, принципи та шляхи їх упровадження / Б. Чижевський // Освіта України. – 2005. – № 64. – С. 6. – 30 серп.

Надійшла до редколегії 01.11.2010 р.